

ДУБРОВЧАНИН РУЂЕР БОШКОВИЋ – ОД КВАНТНЕ ТЕОРИЈЕ ДО ПЕСНИШТВА

(Градац, часопис за књижевност, уметност и културу, Број 180-181,
 Година 38, Дом културе Чачак и Уметничко друштво Градац, Чачак,
 2011, 255 стр.)

Поводом три стотине година од рођења Руђера Бошковића, Драгослав Стоиљковић приредио је двоброј часописа *Градац* у част овом истакнутом астроному, физичару, математичару, песнику и путописцу. Основна сврха двоброја јесте скретање пажње на овог изузетног научника и на теме којима у литератури није посвећено довољно пажње.

Стоиљковић у уводном чланку запажа да, иако је Бошковићева *Теорија природне филозофије сведена на један једини закон сила које постоје у природи* имала бројне следбенике у деветнаестом и почетком двадесетог века, она је данас, као и Бошковићева целокупна делатност уопште, позната само ретким појединцима. Аутор напомиње и да је у науци остало до данас незапажено да је Бошковићева *Теорија* заправо прва квантна теорија.

Нека од кључних поглавља *Теорије* у часопису су приказана кроз чланке Душана Недељковића, Ернеста Стипанића, Ивана Супека и Драгослава Стоиљковића. Изучаваоци Бошковићевог дела, како примећује Стоиљковић, нису одговорили на питање да ли је чувена Бошковићева крива потврђена у савременој науци. Часопис стога доноси примере који потврђују исправност Бошковићевих претпоставки.

У прилог бољем разумевању филозофске мисли Руђера Бошковића, Драгослав Стоиљковић приређује *Дојуне* с краја *Теорије – О души и Богу, О простору и времену, и О простору и времену како их ми сазнајемо*. Новина и значајан допринос овог двоброја огледају се у поређењу Бошковићевих схватања атракције и репулзије са филозофским поставкама Канта, Хегела и Енгелса. У приложеним чланцима Стипанића и Супека приказани су Њутнови и Лајбницови доприноси *Теорији* Руђера Бошковића.

У чланку под насловом *Бошковић и Ајнштајн* Ернест Стипанић, користећи резултате сопствених проучавања, али и познате доприносе других научника, осветљава Бошковићеве погледе на просторно-

-временске односе у светлу Ајнштајнове теорије релативности, неке опште законе у физичким теоријама Бошковића и Ајнштајна, као и епистемолошке карактеристике односних њихових истраживања. Аутор запажа да се Бошковић критички односио према Њутновој теорији природне филозофије, нарочито према Њутновим схватањима просторних и временских односа. Показује се велика сличност Бошковићеве визије реалног простора и реалног времена с Ајнштајновим суштинским схватањем простора и времена.

Драгослав Стоиљковић у чланку *Дојринос Бошковићеве „Теорије“ савременом схватању материје* запажа да се раније у западној литератури редовно наводио значај Руђера Бошковића за откриће структуре атома, док се од 1920. његово име најчешће изоставља. Испитујући међусобно дејство честица материје у зависности од њиховог растојања, аутор чланка истиче да Бошковић узајамно дејство приказује као промену привлачних и одбојних сила (F), док се у савременој литератури то обично приказује као промена потенцијалне енергије (E) у зависности од растојања честица. Будући да је $F = -dE/dr$, на основу промене потенцијалне енергије са растојањем честица могуће је извести закључак о промени силе, чиме се проверава исправност Бошковићеве криве.

Значајан допринос овог уредничког подухвата, поред указивања на научне доприносе, огледа се и у осветљавању књижевног стваралаштва Руђера Бошковића. Војислав Гледић даје анализу Бошковићеве поеме о помрачењу Сунца и Месеца, која је 1761. објављена у Венецији, 1767. у Риму, 1779. у Паризу, док је недавно објављена и на српском језику. Гледић запажа да Бошковићево песничко стваралаштво није имало лирску, интимну интонацију. Будући да је Бошковић кроз стихове исказивао своја филозофска и научна схватања, аутор чланка тај део његовог рада пореди са сличним делима насталим у старом веку. Песништвом је Руђер Бошковић износио своја учења, попут свестраних стваралаца ренесансне епохе. Његове песме су углавном утилитарног и наративног карактера. Најзначајније Бошковићево песничко остварење представља поема *Помрачења Сунца и Месеца*, написана на латинском језику, у којој песник на дидактички начин тежи да упозна читаоца са основним појмовима астрономије. Аутор чланка констатује да су Бошковића, и поред ове утилитарности, његови савременици сматрали веома успешним и талентованим песником.

Ранка Куић у чланку *Самјуел Тејлор Колриџ и Јосиф Руђер Бошковић* указује на значајан утицај Бошковићевих идеја на Колриџово стваралаштво, нарочито кад је реч о идејама о *постпорој* ма колико *светлова* у *истом простору*, да се *сви простори* узајамно *поклајају* и имају као *један исти* и да *два тела* *испуњавају* *један простор*, *свако од њих је-*

дан њросѣор, а да се њо не ѡроѡиви разуму. У Колрицовим *Разговори-ма за сѡолом*, примећује Куић, налазе се одједи Бошковићеве поставке о пенетрабилности материје, о пуној компенетрацији. У Колрицовим прозним делима препознатљиви су одједи Бошковићеве идеје о *једнако-сѡи акције и реакције*, као и о томе да се не збива никакав скок у ѡрелазу од одбојности ка ѡривлачностѡи или о *једнакосѡи ѡривлачностѡи и одбој-ностѡи*.

У беседи Милутина Миланковића о Руђеру Бошковићу налазимо приказ Бошковићевог физичког портрета, опис његове младости, школовања и научног рада. Користећи се архивском грађом, Миланковић сведочи и о дипломатској активности Руђера Бошковића, о преговорима које је водио и препискама са Дубровачком Републиком.

Војислав Гледић у чланку под насловом *Дубровачка република*, истичући Бошковићево порекло и чврсту везаност за Град, даје и кратак преглед историје Дубровника. Душан Недељковић, говорећи о Бошковићевом путопису *Дневник са ѡуѡа из Цариграда у Пољску (1762. године)*, констатује да ово дело представља спој науке и књижевности, те чини богат извор података о балканским народима тога доба. Заслугом др Петра Јовановића, географа, приликом стопедесете годишњице смрти Руђера Бошковића појавио се први пут превод овог путописа на српски језик. Недељковић истиче илузорност расправе око тога да ли је Руђер Бошковић Србин или Хрват, будући да у путопису постаје сасвим јасно да је он својим завичајем и отаѡбином сматрао једино Дубровник.

Двоброј часописа *Градац* посвећен Руђеру Бошковићу, исцрпношћу у обради грађе и ваљаном аргументацијом, представља значајан допринос осветљавању лика, научног, филозофског и књижевног рада овог Дубровчанина, али и вредно подсећање на способност словенског духа да произведе дела од великог научног значаја.

Биљана Ч. Ђирић⁴
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

⁴ biljanaciric@hotmail.com